

mende zienswijze dat de Kerk een landelijk instituut was, waarvan de plaatselijke kerken compartimenten waren. Maar deze opvatting deed zich reeds in 1834 voor. 'Van den beginne af', zo bracht Helenius de Cock in 1887 in herinnering, sprak men van de *kerk* als het geheel van de *gemeenten*.¹⁵ Daar waren geen kerkrechtelijke studies aan voorafgegaan, men volgde eenvoudig de ziens- en spreekwijze waaraan men gewoon was geraakt in de Hervormde Kerk. Hieraan was verbonden dat een lid van een gemeente lid was van de kerk - ook dat was gewoon. (Helenius de Cock merkte aan het adres van J.J.A. Ploos van Amstel op, dat een lid van de gemeente te Reitsum óók lid was van die te Amsterdam.)¹⁶ De gemeente wordt bestuurd door de kerkeraad, de kerk wordt bestuurd door de algemene synode - ook die voorstelling leefde voort. Van de Hervormde Kerk werd ook overgenomen de figuur van de synodale commissie. De inhoud van de Reglementen van 1854 en 1869 was niet in tegenspraak met de in christelijke gereformeerde kring levende opvattingen, maar vormde er een weerspiegeling van. Er was hier een gedachtengoed waarin elementen van de bestaande structuur van de Hervormde Kerk voortleefden, maar na 1834 werden verbonden met de Dordtse Kerkorde, voorzover haar bepalingen na ruim twee eeuwen van toepassing waren.

Tussen de Afscheiding en de Doleantie in, deed zich een belangrijke ontwikkeling voor. Had C. Hooijer zich reeds verdienstelijk gemaakt door zijn werk over de oude kerkordeningen,¹⁷ en was vervolgens o.m. een begin gemaakt met de uitgave van de werken der Marnix-vereniging,¹⁸ tot grondige bestudering van het klassiek-gereformeerde kerkrecht zette zich aan de Vrije Universiteit F.L. Rutgers, die veel aandacht besteedde aan de vraag, hoe het verband tussen de Nederlandse gereformeerde kerken ontstond en voortbestond in de zestiende

15. *De Christelijke Gereformeerde Kerk en de Nederduitsche Gereformeerde Kerken (doleerenden) in hunne overeenstemming en in hun verschil*. Groningen 1887, 24. Hel. de Cock over de tijd tussen de Afscheiding te Ulrum en de synode te Amsterdam 1836: 'Van afgescheidene gemeenten kon er toen sprake zijn, doch van eene afgescheidene Kerk eerst in 1836', *Kort overzicht van de geschiedenis der Chr. Afg. Geref. Kerk tot op den tegenwoordigen tijd*, Kampen 1866, 13.

16. *Open brief aan den Welcerw. Zeergel. Heer J.J.A. Ploos van Amstel*, Groningen 1887, 10-14.

17. *Oude Kerkordeningen der Nederlandsche Hervormde Gemeenten (1563-1638)* (-) verzameld en van inleidingen voorzien, Zaltbommel 1865.

18. Hierover: J.C. Rullmann, 'De Marnix-Vereeniging en haar werken', in *A.R. Staatkunde*. Driemaand. orgaan, 6 (1932), 73-110. De eerste serie begon met A. Kuyper, *Kerkeraadsprotocollen der Hollandsche Gemeente te Londen 1569-1571*. Utrecht 1870. Van de oude kerkorden werd een betere bewerking dan die van Hooijer nodig geoordeeld. J.J. van Oosterzee die deze had willen leveren stond zijn plaats af aan Rutgers, omdat hij de taak 'niet zoo goed als dr. Rutgers dit vermocht' zou hebben vervuld, F.L. Rutgers, *Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw*, Utrecht 1889, Voorbericht.